

*TÖMÖSKÖZI Ferenc*¹:

A református elemi iskolák helyzete a Komáromi Református Egyházmegyében, az 1920–30-as években²

*Abstract. The situation of the Reformed elementary schools in
the Reformed Diocese of Komárom in the 1920s–1930s.*

The present study provides an insight into the history of the Reformed church schools of the Reformed Diocese of Komárom in the territory of Czechoslovakia between the two world wars. Following geopolitical changes after 1920, the church school network had to be reorganized, which posed completely new challenges to the minority Reformed Church. Subsequent to presentation of the major school laws, the development of the diocesan school network is discussed. After the reorganization, teachers had to face a lot of grievances from state officials, which had a direct and indirect impact on both teachers and the educational policy of the Reformed Church. After outlining the problems of textbooks for use in schools, the diocesan schooling of the two decades under review is summarized.

Keywords: Reformed Church, schools, school network, teacher, textbook

---

¹ Egyetemi adjunktus, Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, e-mail: tomoskozif@ujs.sk.

² A tanulmány a VEGA 1/0083/20 számú, *A Református Keresztényen Egyház Szlovákiában, a szocializmus éveiben (1948–1989)* c. kutatási projekt eredménye.

A csehszlovák állam fontosabb oktatásügyi törvényei és rendeletei

Az egyházmegyei egyházi iskolák helyzetének felvázolása előtt fontos bemutatni a csehszlovák állami oktatási rendszert, még ha nem is a teljesség igényével, mert csak így lehet megérteni az egyházi iskolák körül kialakult helyzetet. Csak azokkal a törvényekkel foglalkozunk, amelyek relevánsak a református iskolaügy szempontjából.³ A református egyháznak 1920 után lényegében csak népiskolái maradtak, a Rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumot 1923-ban államosították, és Rimaszombati Csehszlovák Állami Magyar Reálgymnázium néven működött tovább.

Az iskolaügyi törvények a népiskoláknak két fokozatát különböztették meg. Voltak az elemi iskolák és a polgári iskolák. Az 1868.⁴ és 1891.⁵ évi oktatásügyi törvények alapján a tankötelezettség 6-tól 12 éves korig tartott, és így az elemi iskolák hatosztályosak voltak. Az elemi iskola hatodik osztályának befejezése után a tanulók két éven keresztül még ún. ismétlő tagozatba jártak, hetente rendszerint egy napot. Csehszlovákia létrejötte után Szlovákiában és Kárpátalján továbbra is ezek a törvények maradtak életben. Cseh- és Morvaországban az osztrák oktatási rendszerben lévő nyolcosztályos elemi iskolák voltak.

Az újonnan megalakult állam Szlovákiában a magyar nyelvű iskolahálózat leépítését és a csehszlovák nyelvű iskolák terjesztését tette meg egyik fő feladatának. Szlovákiában a

---

³ Részletesebb leírást a két világháború közötti szlovákiai magyar oktatásügyről lásd: POPÉLY Gyula (1998): A magyar iskolaügy kálváriája (Cseh)Szlovákiában 1918–1945, In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. II. Oktatásügy, közművelődés, sajtó, rádió, televízió.* Budapest, Ister Kiadó. 5–93.

⁴ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. I. FEJEZET: „A tanítás kötelezettsége és szabadsága. 1. § »Minden szülő vagy gyám, ide értve azokat is, kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak, kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak) nyilvános iskolába járatni, életidejük 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig.«” <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800038.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XXXVIII.+%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).

⁵ 1891. évi XV. törvénycikk. A kiseddóvásról. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89100015.TV&targetdate=&printTitle=1891.+%C3%A9vi+XV.+%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).

Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium Iskolaügyi és Nemzetművelődési Referátusa⁶ végezte ezt a feladatot, amely először a Šrobár-féle Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium, majd a prágai Iskolaügyi és Népművelési Minisztérium részeként működött.⁷ A teljhatalmú miniszter, Anton Štefánek szó szerint vette át a teljhatalmat, és sorra szüntette meg, szlovákosította el a magyar iskolákat.⁸ 1918. december 10-én hozott 64. számú törvény 2. §-a⁹ értelmében a kormányzervek megkapták azt a jogot, hogy az állami vagy egyházi tanítót, tanárt elbocsáthassak. Már ez a törvény alapjaiban sértette az egyházak autonóm jogait, hiszen a tanítóválasztás és -elbocsátás egyházi hatáskörbe tartozott.

A református egyházat érintő első oktatásügyi rendeleteket a Nemzetművelődési Minisztérium a 42.85/1919 és 52.420/1919 szám alatt adta ki. A két rendelet olyan formán érintette az egyházat, hogy míg az egyik azt mondta ki, hogy a vallásoktatás nem kötelező tantárgy, és ott lehet bevezetni, ahol ezt legalább 20 tanuló kéri, a másik rendelet kimondta, hogy a hittanoktatás nyelvének az iskola oktatási nyelvével kell azonosnak lennie. Az első rendelet azért volt az egyház számára elfogadhatatlan, mert a missziós és szórványgyülekezetekben nem volt olyan magas a tanulói létszám, amennyit a rendelet előírt, így az addig ott működő iskolák elvesztették ezt a jogukat. A másik rendelkezés előírta, hogy azokban a községekben ahol csak szlovák állami iskolák voltak, a református tanulókat szlovák nyelven kell oktatni. Ez több oldalról is problémát jelentett, mert egyrészt az egyház nem rendelkezett olyan oktatói gárdával, akik megfelelő szinten ismerték volna a szlovák nyelvet, másrészt a református tanulók, néhány északi missziós és szórvány, valamint zempléni gyülekezetet leszámítva magyar anyanyelvűek voltak. Harmadrészt pedig az egyházban az egyházközség presbitériumának a hatásköre az ott használt tanítási nyelv

---

⁶ Referát školsťva a národnej osvety Ministerstva s plnou mocou pre správou Slovenska. A pozsonyi Iskolaügyi Referátus határozatai és döntései megfellebbezhetetlenek voltak, azok ellen csakis a prágai Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságnál lehetett panasszal élni. POPÉLY (1998), 30.

⁷ POPÉLY Gyula (1993): A felvidéki magyar oktatásügy helyzete 1918–1945, In: *Kalligram*. II., 12. <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/1993/II.-evf.-1993.-december/A-felvideki-magyar-oktatasuegy-helyzete-1918-1945>. (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).

⁸ POPÉLY (1998), 5–6.

⁹ „A volt Magyar Királyság összes állami-, önkormányzati és egyházi funkcionáriusai, hivatalnokai és alkalmazottai egyelőre az eddigi járandóságaiikkal a hivatalaikban meghagyatnak, ha a Cseh-szlovák köztársaság iránti engedelmességi fogadalmat leteszik és ha a kormány meghatalmazottjai úgy találja, hogy egyébként is megfelelnek feladataiknak.”

megállapítása. Az ebből adódó problémák a keleti egyházmegyékre voltak jellemzőek, ám a 30-as években már a komáromi egyházmegyében is jelentkeztek.¹⁰

1919. április 3-án hozták meg a „népiskolákról és a magán tan- és nevelő intézetekről” szóló 189. törvénycikket. E törvénycikk 1. §-a kimondja, hogy „nyilvános elemi népiskola minden olyan községben szervezhető, amelyben három évi átlag szerint 40 tanköteles gyermek van, ha az iskolaközségben nincsen olyan tanítási nyelvű iskola, mint amilyen ezen gyermekek anyanyelve. Ily népiskola tannyelvének az illető gyermekek anyanyelvével azonosnak kell lennie.”

Ugyanennek a törvénycikknek a 15. §-a viszont azt mondja ki, hogy „ezen törvény csak Csehországban, Morvaországban és Sziléziában a kihirdetés napján lép hatályba. Rendeleti úton határozzatik meg, hogy Szlovákországban mikor lép hatályba.” A szlovákiai magyarság – és ezzel a református egyház – számára is jelentős törvény sohasem volt alkalmazva, köszönhetően Anton Štefánek működésének. Amennyiben Szlovákiában is bevezetésre került volna, a magyarság visszakövetelhetne volna a bezárt iskolákat, és továbbiakat nyithatott volna meg.¹¹

A csehszlovák állam oktatáspolitikájának egyik fontos mozzanata volt a szlovák nyelv kötelező tanítása. Az alkotmány 131. §-a kötelezővé tette a szlovák nyelv oktatását a nemzeti kisebbségi iskolákban. A pozsonyi Iskolaügyi Referátus ennek jegyében 1921. január 27-én a 2698/I. sz. határozatában az 1921/22-es tanévre kötelezővé tette a szlovák nyelv oktatását, hivatkozva az 1879/XVIII. tc. 4. §-ára.¹² Így a kisebbségi iskolákra

---

¹⁰ SOMOGYI Alfréd (2006): *Törvénykezések és iskoláztatás a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházban*. Diplomadolgozat. Komárom, Selye János Egyetem. 21. o.

¹¹ POPÉLY (1998), 6–7.

¹² „1879. évi XVIII. törvénycikk a magyar nyelv tanításáról a népoktatási tanintézetekben. »4. § A magyar nyelv az összes bárminemű nyilvános népiskolákban a köteles tantárgyak közé ezennel felvételik.

Azonban mindaddig, míg a magyar nyelv tanítására alkalmas kellő számú tanító fog rendelkezésre állani, ezen törvény fennebbi rendelete csak fokozatosan, következőleg léptethető életbe: minden oly elemi népiskolában, melyek tannyelve nem a magyar, de oly tanító van alkalmazva, ki annak tanítására képes, a magyar nyelv, mint köteles tantárgy, már a jelen törvény hatályba léptét követő tanévben; azon elemi népiskolákban pedig, a melynél ily tanító alkalmazva nincs, mielőtt a 2-ik és 3-ik §-ok értelmében, a magyar nyelv tanításra képes tanító alkalmazva leendő, azonnal tanítandó.«

ugyanazt a törvényt alkalmazták, amely ellen olyannyira ágáltak a dualizmus korában. A tanfelügyelők minden igyekezete ellenére felemásra vagy egyáltalán nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert a tanítói kar nagyobb hányada semmilyen szlovák nyelvi ismerettel nem rendelkezett.¹³

Az egész tanügyi rendszer reformjának egyik célja a felekezeti iskolák megszüntetése, államosítása, valamint a vallásoktatás háttérbe szorítása volt. Erre szolgált a 226/1922. számú törvény, amelyet kis iskolatörvénynek hívtak. Ennek a törvénynek több paragrafusa is közvetlenül érintette a református iskolákat.¹⁴

A magyar nyelv ezen köteles tanítását az összes községi népiskolákban a vallás- és közoktatási miniszter külön rendeletben szabályozza. – E szabályrendeletet, az óraszámra nézve, a népiskolai tantervek megállapításánál, az összes felekezeti és egyéb iskolai hatóságok is kötelesek szem előtt tartani.” <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87900018.TV&targetdate=&printTitle=1879.+%C3%A9vi+XVIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).

¹³ GABODA Béla (2003): Kisebbségi iskolaügy Kárpátalján a Csehszlovák Köztársaság idején (1919–1938), In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 1. 28–29.

¹⁴ A törvény 3. §-a a következőket mondta ki: „1. A hittannak az elemi és polgári iskolákban való tanítása és a felette való felügyelet az egyházi hatóságokat (a zsidó hitközségi előljáróságokat) illeti, az 1920. április 9.-i 292. gy. sz. törvény 1. §-a értelmében az államot megillető legfőbb felügyeleti és igazgatási jog fenntartásával. 2. A hittan minden osztályban heti két-két órában tanítandó. A hittani anyag terjedelme és az egyes osztályfokokra való elosztása az egyházi hatóságok által állapíttatik meg 3. A hitoktatók, az egyházi hatóságok és a hitfelekezeti egyesületek kötelesek a törvényeket és a törvények keretén belül az iskolaügyi hatóságok által kibocsátott rendelkezéseket követni. 4. Az egyházi hatóságoknak a hittantanítására és a vallási gyakorlatokra vonatkozó rendelkezései az iskola vezetőjének a megyei iskolaügyi tanácsok által (az átmeneti időben a járási iskolaügyi hatóságok és Szlovákországban a tanfelügyelő által) tudomásra adandók. Az oly rendelkezések, melyek az általános iskolai renddel össze nem egyeztetethetők, nem adandók tudomásul. 5. A felekezeten kívüli tanulók vagy az állam által el nem ismert hitfelekezetű tanulók általában nem kötelesek hittantanításon részt venni. Az egyéb felekezetű tanulók a járási iskolai hatóság által, Szlovákországban és a kisebbségi iskolákban az illetékes járási (kerületi) tanfelügyelő által mentesítendő ezen kötelezettség alól, ha szülei vagy helyetteseik azt írásban vagy jegyzőkönyvbe mondván kérik.

Az illető iskola tanulóinak különböző hitfelekezetekhez való tartozandóságára tekintettel a hittanítás ideje az órarendben úgy állapítandó meg, hogy ezáltal a többi tanítás összefüggősége ne háborítottassék.” Lásd még: *Református Egyház és Iskola*. 4(1926), 26. 3.

Ugyanezen törvény 5. §-ának 1. bekezdése módosította az elemi népiskolák osztályonkénti létszámát is. Az 1922/23–1926/27-es tanévben 80 főt engedélyezett. Az 1927/28–1931/32-es tanévvel 70, majd 60 főt. Az egytantermes iskolákban 65 fő lehetett, majd ezt a számot az 1932/33-as tanévben 50-re kellett csökkenteni.¹⁵ A törvény egyik leglényegesebb pontja kimondta az egész országra vonatkozó nyolcéves általános tankötelezettséget, valamint azt, hogy a hatosztályos elemi népiskolákat nyolc évfolyamos iskolákká kell bővíteni. Ennek a határidejét ötéves türelmi idővel kitolták az 1927/28-as tanévre.

Az 1922/251. sz. törvény 4. cikkelye a vallásitanítás díját határozta meg, mégpedig olyan formában, hogy az a nem egyházi fenntartású iskolákban, polgári iskolákban 6,80 korona, elemi iskolákban 5,70 korona volt. Továbbá a hitoktató rendes lakóhelyétől legalább 15 km-nyi távon belül kilométerenként az oda-vissza megtett útért 2 korona támogatás járt.¹⁶ A református egyház minden tőle telhetőt megtett, hogy megvédje az iskoláit, ám az általános elszegényedés, amelyet egyrészt a világgazdasági válság okozott, másrészt a földreform kiforgatta az iskolafenntartókat a birtokaikból, azt eredményezte, hogy nem voltak képesek mindenhol anyagilag fenntartani az iskolákat. A legtöbb helyen az új tantermek felépítése és berendezési tárgyainak a beszerzése okozott problémát. Ezenfelül a pozsonyi tartományi iskolaügyi referátus berkein belül egy magyar képviselő sem volt, de még olyan szlovák sem, aki valamelyest megértő lett volna a magyar iskolákkal szemben. Így a tanfelügyelők – ha akartak – mindig találtak egy jogi passzust, hogy bezárjanak egy iskolát, vagy megbüntessenek egy iskolafenntartót vagy tanítót.¹⁷

A református egyház és az iskolaügy

Szinte az egész két világháború közötti iskolaügy története az egyház és az állam konfliktusáról szól, a gyülekezetek, egyházmegyék, egyházkerületek és a konvent harcáról a tanügyi referátussal és annak személyi állományával.

---

¹⁵ GABZDILOVÁ, Soňa (2014): *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918–1938)*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 26. https://www.upjs.sk/public/media/5596/Skolsky_system_na_Slovensku_Gabzdilova.pdf (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).

¹⁶ SOMOGYI (2006), 21–22.

¹⁷ GABODA (2003), 23–24.

Amint azt olvashattuk az előzőekben, a csehszlovák államapparátus a kezdetektől igyekezett az egyházi iskolák felett hatalmat gyakorolni, hivatkozva az alkotmányban megfogalmazott jogokra. Az egyház és az állam konfrontációja egyrészt abból adódik, hogy az állam ragaszkodott az alkotmányában és törvényeiben lefektetett jogaihoz, az egyház pedig a saját törvényeit kívánta a továbbiakban is alkalmazni. Az állam állami tanfelügyelet címen beleavatkozott az egyházak iskolafenntartási jogaiba. A tanfelügyelőség határozta meg a tantervet, tankönyveket, szünnapokat.¹⁸ Az oktatással kapcsolatos kormányrendeleteket nem az egyházi főhatóság útján közölték az iskolaszékekkel, hanem a tanfelügyelőség útján; olykor ezt is megkerülve egyenesen a tanítókkal közölték az egyházakat is érintő törvényeket.¹⁹ Az egyházmegye területén lévő, a református egyház által fenntartott iskolák irányítása öt állami tanfelügyelőség kezébe került. A színmagyar iskolák terhére meg kellett rendelni a *Zpráva* című teljesen szlovák nyelvű pedagógiai szaklapot.²⁰ Az ebben a lapban megjelenő rendeletek betartását az iskolai segély megvonásának terhe mellett követelték meg, miközben az iskolafenntartó gyülekezet egy szót sem értett a szlovák rendeletekből, ráadásul ezeket magyarul nem is közölték le.²¹

A tankönyvi ellátottság is gyors ütemben csökkent. Az addig használt magyar tankönyvek kifogyóban voltak, mivel a magyar nyelvű könyvek behozatalát erőteljesen korlátozták. Ennek okán felhívták a tanítók figyelmét, hogy a megfelelő vallási könyvek hiányában fektessenek nagyobb hangsúlyt a keresztyén érzületre és a keresztyén etikára. Ugyanekkor a tanügyi hivatal új, magyar nyelvű tankönyveket adott ki a 2–3. és a 4–6. osztálynak, s az utóbbi a *Csehszlovák Köztársaság Honismerete* címet viselte. Ezek használatát kötelezővé tette a magyar nyelvű iskolákban, ám Patay Károly, mint püspökhelyettes,

---

¹⁸ A jegyzőkönyv egy konkrét példát említi, amint egy tanfelügyelő a tananyagbeosztást azért nem hagyta jóvá, és törölte az egész tananyagbeosztást, mert a zsoltárokat római számjegyekkel írták. Azzal az indoklással vetette el, hogy csak ismert énekdarabokat lehet tanítani. VARGHA Sándor (1923): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1920. október 26-án, 1921. január 26-án és 1921. november 29-én tartott gyűléseiről*. Komárom [k. n.]. 48. o.

¹⁹ CSOMÁR Zoltán (1940): *A Csehszlovák Államkeretbe Kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház Húszéves Története 1918–1938*. Ungvár [k. n.]. 120–121.

²⁰ A 20-as évek második felétől már tartalmazta magyar nyelven a rendeleteket. Viszont így feleslegesnek tartották megrendelni az egész lapot, amely csak szlovák nyelven jelent meg. Senki sem olvasta, mert nem értették. VARGHA (1923), 47–48.

²¹ I. m. 9.

megkereste az illetékes minisztériumot, hogy az egyházi ügyek rendezéséig mentse fel ezirányú kötelessége alól a református egyház által fenntartott iskolákat.

A két egyházkerület a rimaszombati memorandumban külön kiemelte az egyházi iskolák helyzetének áldatlan állapotát. Mint azt a memorandumban megfogalmazták, az iskolák csak névleg voltak a kezükben, gyakorlatilag az állami tanfelügyelőség kezében voltak. Az állami hivatalok az egyházi oktatógárdával mint állami alkalmazottakkal rendelkeztek, amely gyakran összeütközésbe került az egyháznak tett esküvel.²²

Mivel az egyháznak nem voltak polgári iskolái, így csak arról vannak kimutatások, hogy az egyházmegye területéhez tartozó nem református elemi és polgári, állami elemi és felsőbb iskolákban mennyi diák vett részt a hitoktatásban. A kimutatás csak a 20-as évek végéig ad tájékoztatást. Összehasonlításként a háború előtti utolsó adatsor 1912-ből származik, amelyben 74 olyan állami intézmény szerepel, ahol református hitoktatásra jártak. Az érsekújvári három iskolába 20, a két galgóciba 11, a hőlakiba 2, a kilenc komáromiba 828, a modoriba 5, a két nagybicsceibe 5, a három nagykeszibe 51, a két nagytapolcsányiba 4, az öt nyitraiba 5, a két ruttkai 26, a két privígyeibe 6, a két trencsénibe 5, a két turócszentmártoniba 8, a két zsolnaiba 11, a somorjaiba 11, a 25 pozsonyiba 269 és a három trencsénibe 8 diák járt hitoktatásra. Szinte bizonyos, hogy a jegyzőkönyvekben található táblázatok nem teljeseek, mert nincs olyan egymást követő év, amely felsorolná ugyanazokat az intézményeket.²³ A 20-as évek végére a felére csökken azon intézmények száma, ahol református és nagy valószínűséggel magyar anyanyelvű diákok tanultak. A megmaradt intézmények csak a magyarul, illetve a nyelvhatáron lévő iskolák voltak. Az még egyelőre rejtély, hogy az itt tanuló reformátusokból mennyi volt magyar anyanyelvű. Sedivy László missziós lelkész többször panaszkolta, hogy az általa gondozott missziós gyülekezetekben egyre kevesebb gyerek érti meg a magyar nyelvű hittanórákat. A tanfelügyelőség pedig elvárta tőle, hogy a szlovák nyelvű iskolába íratott tanulóknak a magyar nyelv helyett szlovákul tartsa meg a hittanórákat. Hasonló helyzet volt a kismányai gyülekezethez tartozó Nagyvalkházán is, ahol az érsekújvári tanfelügyelő leállította a szlovák állami elemi

---

²² CSOMÁR (1940), 122.

²³ A tanulmány keretei nem tették lehetővé, hogy a 20 oldalnyi táblázat itt közlésre kerüljön. Minden egyes egyházmegyei jegyzőkönyvben szerepel, hogy melyik város, melyik iskolájában van hitoktatás és mekkora a diáklétszám. Ezeknek az adatoknak a csökkenéséből tudni, hogy folyamatosan csökkent a diáklétszám, majd többet nem szerepelt az intézmény neve, tehát ott már megszűnt a református hitoktatás.

iskolába járó magyar nyelvű református tanulók magyar nyelvű hittantanítását. A helybeli tanítót pedig arra utasította, hogy ne engedje a tanulókat magyar nyelvű református hittantra járni. A tanfelügyelő indoka az volt, hogy a református tanulók a lelkésztől fognak megtanulni magyarul, miközben a tanfelügyelő tudta – a lelkész leírása szerint az ottani tanító mondta a tanfelügyelőnek –, hogy a tanulók anyanyelve magyar.²⁴ Ez azért is volt számára érthetetlen, mert Léván 4 éven keresztül az összes szlovák fiú- és leánygimnáziumban, polgári és elemi iskolában magyar nyelven tartotta a református hittant, még akkor is, mikor a nyelvtörvény még nem létezett. A gimnáziumi igazgató, aki cseh anyanyelvű volt, sohasem kérte, hogy a diákokat szlovák nyelven oktassa.²⁵

A Komáromi Egyházmegye református elemi iskoláinak tankerületenkénti beosztása

A tankerületeket a háromlépcsős politikai közigazgatástól függetlenül hozták létre. Ezek a tankerületek közvetlenül az Iskolai és Nemzetművelődésügyi Minisztérium alá tartoztak. A szlovákiai magyar iskolákat – így a református elemi iskolákat is – 22 tankerületbe osztották be.²⁶ Csicsay Alajos a kárpátaljai iskolákat 5 tankerületbe osztotta be:²⁷

---

²⁴ Kálnay Károly levele Gyalóky Lászlónak, 1928. március 19. Szlovákiai Református Keresztyn Egyház Zsinati Irodája mellett működő Központi Levéltár (SZRKE KL), Komárom. Komáromi Egyházmegyei Levéltár (KEL), esperesi levelezés (e.l.). 147/1928.

²⁵ Uo.

²⁶ A tankerületi beosztást lásd az *1. mellékletben*.

²⁷ A felosztás pontatlan, ám azért került közlésre, mert ez a beosztás tartalmazza a tankerületenkénti református elemi iskolákat. Gabóda Béla tanulmányában a következő tanfelügyelőségek és tanfelügyelők szerepelnek: Beregszász, tanfelügyelő: 1920-tól Husznaj Gyula, 1930-tól Ivaskovics Mihály; Huszt, tanfelügyelő: 1922-től Guljanics Mihály, 1930-tól Kiricsenko Szemen; Ilosva, tanfelügyelő: 1934-ig Luták László, 1935-től Petrasko András; Munkács, tanfelügyelő: 1926-ig Markovics Emanuel, 1926-tól Vaskó Iván; Rahó, tanfelügyelő: 1934-ig Skerpisek Vladimir, 1935-től Kohán Vaszil; Oroszveg (ma Munkácshoz tartozik), tanfelügyelő: 1934-ig Antalovszki Vaszil, 1934-től Barcsij Vaszil; Nagyszőlős, tanfelügyelő: Bartos Adolf; Szolyva, tanfelügyelő: 1928-tól Pallag Iván, 1936-tól Mikita Mihály; Técső, tanfelügyelő: 1933-ig Márkus Sándor, 1933-tól Maskarinc Vaszil; Ungvár, tanfelügyelő: 1937-ig Fedor Stepán, 1937-től Luták Ferenc; Nagy-Berezna, tanfelügyelő: 1935-ig Ondrej Vladimir, 1935-től Tóth Ondrej; Ökörmező, tanfelügyelő: 1934-ig Pazuhánics György, 1934-től Surmai Stefán. GABÓDA (2003), 23–24. 36.

Egy másik beosztás is létezett, amely a *Csehszlovákiai Magyar Tanítók Almanachja* című munkában jelent meg. A beosztás nem teljes, ugyanis több község egyházi iskolája nem szerepel benne, mint például Alsószőlős, Hetény vagy Komárom. A beosztásból látható, hogy az egyházmegye iskolái öt tanfelügyelőség alá kerültek.²⁸

Az is megfigyelhető, hogy több, egymással szomszédos egyházközség külön tanfelügyelőség alá került; ezáltal az esperesi hivatalnak is öt különböző tanfelügyelővel kellett az ügyeit intézni. Az egyházmegyei gyűléseken rengeteg probléma adódott abból, hogy míg az egyik tanfelügyelő engedékenyebb volt, a másik fizetéselvonást helyezett kilátásba, és nem értették, hogy valakit ugyanazért az ügyért elmarasztaltak, más esetben pedig szemet hunytak felette.

Egyházmegyei iskolakörök és körfelügyelők

Az állami tankerületek beosztásán kívül az egyháznak is megvolt a maga felügyelői hálózata. Ezt a hálózatot még a monarchiabeli időkből örökölte, illetve az új államban újraalakította. Az 1918 utáni első iskolakör és körfelügyelői átalakítás 1923-ban történt meg, amelyet Fekets Sándor hajtott végre.²⁹ Körfelügyelőknek a következőket választották meg az 1923-as évben: I. kör: Vargha Károly, Czirók Dezső. II. Kóczán Mór, Boda Domokos. III. Galambos János, Pázmány Dénes. IV. Czike János, Pethes Béla V. Tóth Kálmán, Mészáros Dénes VI. Sándor Benő, Kovács Alajos. VII. Rác Elemér, Kurucz István. VIII. Puskás Lajos, Beke Gyula. IX. Csekes Béla, Zsemlye Péter. X. Soós Károly, Nagy Lajos.³⁰ Az újabb egyházmegyei közgyűlés a tíz körbe beosztott elemi iskolákat körfelügyelői lelkészek és tanítók között osztotta el, és az ezzel járó napi, vasúti és fuvar-költségeket az iskolafenntartó egyházak pénztárára terhelte.³¹ 1924-ben Sándor Benő egyházmegyei tanácsbíró, lelkész betérjesztését, amely az iskolakörök hatékonyabb beosztását és az iskolafelügyelők befolyását kizárni volt hivatott, elfogadták, és 12 körbe csoportosították az egyházmegye iskoláit.³²

---

²⁸ A tankerületi beosztást lásd a 2. mellékletben.

²⁹ Fekets Sándor felosztását lásd a 3. mellékletben.

³⁰ Vargha, Sándor (1923): 54.

³¹ GYALÓKAY László (1922): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1922. évi augusztus hó 24-ik napján tartott rendes évi közgyűléséről*. Galánta [k. n.], 40.

³² Sándor Benő felosztását lásd a 4. mellékletben.

Az itt megválasztott tanügyi bizottság mandátuma 1933-ban lejárt. Az eddig 12 körbe beosztott iskolákat ekkor 13 körbe osztották be, és új körfelügyelőket is választottak a következő 10 évre.³³ 1934-ben összeférhetetlennek tartották, hogy egyes körfelügyelők a saját egyházközségük iskoláját vizsgálják felül.³⁴ 1936-ban célszerűségből átcsoportosították a köröket, a 13 körből nyolcat hoztak létre.³⁵ 1938-ban Lelkes Ferenc és Schmidt Tivadar körfelügyelőket áthelyezték a IV. körzetbe, akik ezáltal Kalitza Lászlóval és Nagy Lajossal cseréltek körzetet, a VIII. körzet körlelkészévé pedig Kelemen Kálmánt választották.³⁶

A tanügyi bizottság adataiból jól kirajzolódnak az egyházmegye iskoláinak problémái, amelyek a 20-as, 30-as éveket jellemezték. Az adatok néhol hiányosak, így nem lehetett pontos képet adni az iskolák állapotáról, ugyanis több helyről vagy nem érkeztek be időben az adatok, vagy, amint az Komáromcsehiben történt, a református tanulók semmilyen oktatásban nem részesültek, mert sem katolikus, sem református tanító nem volt. A gyülekezet pedig nem volt hajlandó kifizetni a kéthetenkénti útiköltséget a lelkészeknek.³⁷ Ennek ellenére következtetni lehet, hogy egyes adatok miként alakultak. A 7. és 8. évfolyam felállítása lassan ment végbe, a 7. osztályt 1922-ben csak 9 iskolában tudták megnyitni.³⁸

A kötelező 7. és 8. osztály felállítása a harmincas években mindenhol végbement, valamint az iskolák felszereltsége is fokozatosan javult. Ám az okleveles tanítók száma egyre csak csökkent. Voltak, akik önként távoztak az országból, voltak, akiket az állami szervek utasítottak ki, vagy pedig nyugdíjba vonultak. Az így kialakult tanítóhiányt nem lehetett folyamatosan pótolni, ugyanis a református egyháznak csupán a 30-as évek végétől volt saját tanítóképzője.

---

³³ Az 1933. évi beosztást lásd az 5. mellékletben.

³⁴ A tanügyi bizottság körbeosztási javaslatát lásd a 6. mellékletben.

³⁵ Az 1936. évi felosztást lásd a 7. mellékletben.

³⁶ CSEKES Béla (1938): *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1938 december 21-én tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi egyházmegye, Komárom [k. n.], 36–37.

³⁷ SOÓS (1924), 17.

³⁸ VARGHA (1923), 49.

1. táblázat: A komáromi ref. egyházmegye iskolai tantermeinek és tanítóinak száma

Tanév	Törvénynek megfelelő tanterem	Nem megfelelő tanterem	Teljesen felszerelt tanterem	Hiányosan felszerelt tanterem	Rendes tanító	Ideiglenes tanító
1925/ 1926	59	18	40	37	71	6
1926/ 1927	64	14	45	33	69	9
1927/ 1928	55	14	44	25	60	7
1928/ 1929	64	22	64	22	77	10
1929/ 1930	74	15	60	20	72	20
1930/ 1931 ³⁹						
1931/ 1932	79	16	60	35	80	15
1932/ 1933	89	8	51	46	83	16
1933/ 1934	89	8			88	13
1934/ 1935	83	5	18	25		

Ahogy a táblázat is mutatja, a törvényeknek megfelelő tantermek száma tíz év alatt megszaporodott, az ugrásszerű növekedés a 30-as évek első felében volt érzékelhető. A törvényszerű tanterem annyit jelentett, hogy a tanfelügyelő megfelelőnek találta a tanterem méreteit, az ablakok számát és annak méreteit, a fűthetőségét, a talaj burkolatának anyagát és egyéb, elsősorban higiéniai feltételeket. Látható, hogy az iskolafenntartó egyházközségek igyekeztek a kis iskolatörvényben megadott határidőket betartani. A fő probléma, amelyet a táblázatból is érzékelni lehet, hogy az egyes tantermek felszereltsége nem érte el a tanfelügyelőség által megkívánt szintet. A tankönyv és tanszerhiány rendszeres témája volt az egyházmegyei közgyűléseknek. Ráadásul ott volt az iskolaügyi Referatus 61721/I –

³⁹ Ebből az évből nem maradtak fenn adatok.

k – 1924. sz. rendelete, melynek alapján kötelezték az iskolák fenntartóit, hogy az iskolákat a rendeletben leírt feltételek szerint alakítsák ki legkésőbb az 1926/1927-es tanév elejéig.⁴⁰ Azoknak a gyülekezeteknek, amelyek sikeresen fel tudták állítani a kötelezővé tett két osztályt, már nem maradt annyi gazdasági ereje, hogy a megfelelő szinten tudják tartani a tantermek felszereltségét. Az ideiglenes tanítók számának emelkedése azt mutatja, hogy az égető tanítóhiányt több helyen tanítóképzőt nem végzettekkel pótolták.

Tankönyvek, tantervek

A legelső tankönyv, amely megjelent a komáromi egyházmegyében és valószínűleg az éppen önmagát létrehozni kívánó szlovenszkói református egyházban is, egy egyháztörténeti tankönyv volt. Az egyetemes konvent 1921-ben eldöntötte, hogy minél hamarabb írni kell egy hittankönyvet mind az elemi, mind a polgári iskolások számára. Amíg ez elkészül, addig Magyarországról behozott tankönyveket ajánlottak használatra.⁴¹ Martsa György a református népiskolák számára írta, hogy megismerjék a keresztyén egyház történetét, különösképpen a reformáció történetét. Az egyszerűsége törekedve mind a történetírói, mind a teológiai eszközök hiányoznak, de, mint azt írja, tudatosan tette, mert azt tapasztalta, hogy a fiatalok számára a „vallástani könyvek nagy

---

⁴⁰ SOÓS Károly (1925): *Jegyzőkönyv a komáromi ref. Egyházmegye 1925 augusztus 25-én tartott rendes évi közgyűléséről*. Komárom [k. n.]. 11.

⁴¹ A következő könyveket ajánlották az elemi iskolákba: RÉZ László (1916): *Vezérkönyv az elemi népiskola református vallás-oktatásához az I. és II. osztályban*. Sárospatak, Főiskolai Könyvnyomda. RADÁCSI György (1894): *Ó- és újtestamentomi szent történetek. Népiskolák számára*. Sárospatak. RADÁCSI György: *A szentírténetek rövid foglalata és a ker. egyház története*. TUDÓS István (1905): *Keresztyén hit- és erkölcsstan*. Középkiskolákba: KOVÁCSY Sándor (1901): *Bibliái vallástan*. Sárospatak, Sárospataki Irodalmi Kör. KOVÁCSY Sándor: *Keresztyén vallástan* (1893): Sárospatak, Főiskolai Könyvnyomda. S. SZABÓ József (1903–1904): *A keresztyén egyház története. A középkiskolák V. VI. oszt. számára*. Debrecen. SZÓTS Farkas (1905): *Református keresztyén hit- és erkölcsstan a középkiskolák VII. osztálya számára*. Budapest. JÁRMY József (1910): *A Magyar Protestáns Egyház története. A középkiskolák VIII. osztálya számára*. Sárospatak, Sárospataki Irodalmi Kör. A Szlovenszkói református egyház konventjének jegyzőkönyve 1921/11. Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL): Felvidéki Református Egyház iratai (1920–1938).

részének fontoskodása vagy nagyképűsködése miatt terhére van”.⁴² Több kritika is érte a könyvet, ezért írt magyarázatot az esperesnek. Kritikusai közül Sándor Benő negyedi lelkész és Kovács Alajos negyedi igazgató-tanító megjegyzései maradtak fenn, amelyekre reflektál a szerző. A kritikusok megjegyzik, hogy a reformáció időpontján kívül nincs más dátum a könyvben, és így igencsak nehézkes az események elhelyezése az időben. Kálvin és Zwingli tanításait pedig összekeveri.⁴³

Magának a könyvnek a rövidségét az író is elismeri, és leírja, hogy nem szerepel benne az iszlám vallás története, a 30 éves háború, és nem szól a vallási békékről, sem számos magyar reformátusról. Ennek az okát azzal magyarázta, hogy ha ezek is szerepelnének benne, akkor ebben az esetben a nyomtatási költség igen magas lett volna. Másrészt a tanító feladatának tartotta, hogy a hiányzó részeket saját magyarázatával egészítse ki. Lényegtelennek tartotta például azt, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek nevébe vagy nevében kereszteltek-e az apostolok. Történelmi tényként kezeli azt is, hogy a „papok hátlából vagy hízelkedésből Nagy Konstantin nejének, Iréne császárnőnek képét a templomba bevitték s így a képek tisztelete imádássá fajult, amelyet a pápák sohasem kifogásoltak.” Az egyes személy- és helységneveket következetesen írta magyar kiejtés szerint. Michiel de Ruyter nevét Antalnak fordította, ám más ilyen hibák kijavítását a tanítókra bízta.⁴⁴ A könyvben található rengeteg hiba és vitára okot adó pontatlanságok miatt felmerül az a kérdés, hogy miért nem adtak ki egy javított kiadást. A források nem adnak arra választ, hogy milyen mértékben terjed el ez az egyháztörténelmi könyv az elemi iskolákban. Két év múlva már megjelent a Kovács–Osztényi-féle tankönyv, amely arra szolgált, hogy enyhítse a hitoktatásban fellépő tankönyvhiányt.

Kovács Alajos egyházmegyei tanügyi bizottsági tag 1924-ben terjesztette be nyolcosztályos hittanoktatási tananyagának a tantervjavaslatát. Az eredeti terv szerint egy háromtagú bizottságnak kellett volna ezt elvégezni, ám ez nem sikerült, így Kovács Alajos a saját tantervjavaslatát terjesztette az egyházmegyei közgyűlés elé. Ehhez a tantervjavas-

---

⁴² MARTSA György 1922. október 28-án írt levele Vargha Sándor esperesnek. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 1922.

⁴³ SÁNDOR Benő negyedi lelkész és Kovács Alajos negyedi igazgató tanító 1922. október 18-án írt levele Vargha Sándor esperesnek. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 149/1922.

⁴⁴ MARTSA György 1922. október 28-án írt levele Vargha Sándor esperesnek. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 1922.

lathoz Osztényi József vágfarkasdi tanítóval együtt mind a nyolc osztály vallástani anyagát felölelő tankönyvet szerkesztett.⁴⁵ A bíráló bizottság elfogadta a tankönyvet, és 1924. október elején az iskolák rendelkezésére bocsátották. Az egyházkerület szintén elfogadta a tantervet és a tankönyvet is.⁴⁶ A szerzők 10 évre kötötték szerződést a tankönyv használatáról, és így nem vették figyelembe a konvent ajánlásait a tankönyv tekintetében. Ráadásul a tankönyv használatából az özvegy-árva gyámintézet 4% tiszta hasznot kapott évenként, amely az 1924-es évben 440 Koronát tett ki.⁴⁷

A tankönyv végül elkészült, és eljutott az iskolákba. Mivel a tankönyvet gyorsan és elérhető áron kellett elkészíteni, már a kezdetekkor is megvoltak a maga gyermekbetegségei. Nyilvánvaló volt, hogy az elkészült könyv nem egy örökös használatra szánt tankönyv, hanem egy áthidaló megoldás a kényszerű helyzetre. Az első kritika, amely jegyzőkönyvi formát is öltött, 1928-ban íródott. Az esperes a gyengébb iskolai teljesítményért a Kovács Alajos és Osztényi József nevével fémjelzett tankönyvet tette felelőssé. Saját bevallása szerint az ötévi használat arról tanúskodott, hogy le kell cserélni, mert az a hitépítésre, a vallásos érzület kialakítására, az istenfélelemre való nevelésre nem alkalmas. Kritikája a terjedelemre és a beosztásra is egyaránt vonatkozott. A két füzet, amelyből az egyik a 2–4. osztály számára íródott, 48 oldal volt, az 5–7. osztályoké pedig 57.⁴⁸ A tartalom rövid, az egyes részek tárgyalása minimális. Szerinte az egy-két tanulás a végén nem nevezhető eredménynek, illetve azok képletesen vannak leírva. „Akinek élet-hajójában ott van Jézus, az ne féljen!” A saját javaslata alapján a következőképpen osztotta volna be a meglévő tananyagot: A hittani részt bővebben tárgyalta volna, és két osztályba, az 5. és a 6. osztályba helyezte volna a régi kiskaté szerinti tartalommal és

---

⁴⁵ SOÓS (1924), 26–27.

⁴⁶ GYALÓKAY László (1924): *Jegyzőkönyv a Dunántúli református egyházkerület 1924. évi november hó 10-én Rév-Komáromban tartott rendes üléséről*. Dunántúli Református Egyházkerület [k. n.]. 68.

⁴⁷ SOÓS (1925), 24.

⁴⁸ A református vallástani kézikönyv beosztása a következő volt. I. rész: III–V. osztály tananyaga. III. osztály: *Őszövetégi történetek*, IV. osztály: *Jézus élete*, V. osztály: *Jézus munkálkodásáról, Bibliaismeret, fohászok imák*, 5 tanóra. II. rész: VI–VIII. osztály tananyaga. VI. osztály: *Egyház-történet*, VII. osztály: *Hit és erkölcsstan, liturgia*. VIII. osztály, illetve az ágendázók anyaga: *Konfirmáció, fohászok imák*, 6 tanóra. KOVÁCS Alajos 1924. október 11-én írt levele Gyalóokay László esperesnek. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l. 55/1924.

beosztással. Az egyháztörténet a 7., a konfirmációi káté pedig a 8. osztályban lett volna.⁴⁹ Galambos Zoltán komáromi lelkész szintén azon a véleményen volt, hogy a hitoktatás rossz eredményei a megfelelő tankönyv hiányában keresendők. Ám azt nem tartotta helyesnek, hogy egyes évfolyamokban csak egyháztörténetet tanítsanak. Véleménye szerint a bibliaolvasásnak is helyet kell benne foglalnia. Javaslat az volt, hogy új tankönyv helyett inkább az erdélyi vagy a jugoszláviai református egyháztól kellene beszerezni tankönyveket. Végül felhívta a figyelmet arra, hogy a 8. évfolyam részére csak apologetika lenne előírva, „hogy minden végzett tanuló, mint öntudatos egyháztag, önálló hitéletet élhessen”.⁵⁰ 1930 augusztusában az egyházmegye megbízta Soós Károlyt és Kovács Alajost, hogy úgy szerkesszék meg az új tankönyvet és a hozzá tartozó tantervet is, hogy az 1931/32-es tanévben már abból lehessen tanítani.⁵¹

Az egyetemes egyház által kiadott tanterv alapján, amelyet Kovács Alajos készített, szerkesztette meg a tankönyvet Kovács és Osztyényi.

A komáromi egyházmegye iskolaügye a 20-as években

Az átmeneti évek kaotikus helyzete után a 20-as években részint konszolidálódott az iskolák helyzete.⁵² A teljes konszolidáció azért nem valósult meg, mert egyrészt továbbra is voltak olyan tanítók, akik még bizonytalan helyzetben voltak az illetőségük kérdésében. Másrészt az egyházi iskolákat a kis iskolatörvény kötelezte a 7. és a 8. osztály felállítására, valamint a megfelelő infrastruktúra létrehozására. Az előbbi azt jelentette, hogy az egy- vagy több tantermes, egy- vagy több tanerős osztatlan egyházi iskolákat ki kellett bővíteni, hozzáépíteni tantermeiket, a megfelelő tanszerekkel felszerelni, illetve megfelelően képesített tanítókkal betölteni a tanítói helyeket.

---

⁴⁹ SOÓS Károly (1928): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1928. évi április hó 17. napján tartott rendes közgyűléséről*. Komárom [k. n.]. 54.

⁵⁰ I. m. 91.

⁵¹ SOÓS Károly (1930): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1930. évi augusztus hó 26. napján tartott rendkívüli közgyűléséről*. Komárom [k. n.]. 81.

⁵² A református oktatásügyet a két világháború között szélesebb perspektívában Petheő Attila vizsgálta. Lásd: PETHEŐ Attila (2019a): Magyar református oktatásügy helyzete a Trianon utáni Csehszlovákiában, In: *Historia Ecclesiastica: časopis pre dejiny cirkvi a náboženstiev v Strednej Európe*. 10, 2. 133–142.

A tanzerekkel való felszerelés sem ment zökkenőmentesen, mert a tankönyveket,⁵³ térképeket, különféle ábrákat csak az iskolaügyi referátus engedélyével lehetett használni.⁵⁴ A nem engedélyezett eszközöket nemhogy nem használhatták, hanem a tanteremben sem tarthatták, illetve ha ilyen eszközöket a tanfelügyelőség a tanteremben talált, a tanító fegyelmi büntetésre számíthatott, amely az államsegély megvonásával járt.⁵⁵ Olyan megoldásokkal is lehetett találkozni, hogyha egy térképen, egy ábrán az szerepelt, hogy a magyar állam kiadványa, akkor azt egy fehér lappal le kellett ragasztani. A beszerzés költségeit – az esperes javaslata alapján – gyűjtés vagy valamilyen estély, mulatság rendezése által lehetett volna fedezni.⁵⁶ Az infrastrukturális fejlesztéseknél legfőképpen a higiéniai szempontokra kellett nagyobb figyelmet fordítani. Mindezeknek a beruházásoknak az anyagi terhe a gyülekezeteket sújtotta. Ezek a fejlesztések a gazdasági válság idején is tartottak, és így voltak helyek, ahol ez kitolódott a 30-as évekre is. Az 1927/28-as tanév kezdete volt határként megjelölve, hogy a törvény betartását a tanügyi hivatalok ettől az évtől kezdve szigorúan ellenőrizték. Azok a gyülekezetek, amelyek nem

---

⁵³ Ilyen betiltott könyv volt OZBÁL József: *Nyitrianska zsupa földrajza (XVI) magyar tannyelvű iskolák részére. Zemepis (vel)-župy nitrianský pre ročník ľudových škôl.* (XVI). GYALÓKAY László esperes körleve. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 100/1924.

⁵⁴ A dunáninneni egyházkerület összes iskolájában a következő tankönyveket lehetett használni. KOVÁCS A. – OSZTÉNYI J. (1924): *Református vallástani kézikönyv I, II.* Bratislava, Akademia. PÁLÓCZI Czinke I. (1924): *Keresztván hit és élet. A kersztván egyház története ref. számára.* Rimaszombat, Klein. G. KURINSKY – OSZTÉNYI (1923): *ABC.* Prága, Állami Nyomda. BUČENEC D. (1922): *ABC. „Slovenskó”,* Bratislava. JEŽO – SIVÁK – BANAI (1923): *„Fecskék” olvasókönyv.* Eperjes, Steho. JEŽO – BANAI (1924): *„Virradat” olvasókönyv.* Eperjes, Steho. BUČENEC D. (1922): *Olvasókönyv. I–VI. „Slovenskó”,* Bratislava. MOJTO J. (1922): *Szemléltető olvasókönyv.* Žilina, O. Trávníček. BAUCIK S. (1923): *Magyar nyelvtan.* Bratislava, Szerzői kiadás. KADANEC P. (1922): *Számтан.* Bratislava, Comenius. (sz. n.) (1923): *Csehszlovák alkotmánylevél.* Prága, Állami Nyomda. KOREŇ – JEŽO – BANAI (1923): *Történelem.* Eperjes, Steho. KOREŇ – LUKÁČ (1923): *Általános Földrajz.* Eperjes, Steho. OZÁBAL J. (1924): *Nyitra megye földrajza.* Nyitra, Huszár. J. SIVÁK (1923): *Természetrájz.* Eperjes, Steho. BALOGH Elemér kimutatása. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 1924.

⁵⁵ 1924-ben az érsekújvári tanfelügyelő indított fegyelemi eljárást, mert az ímelyi református iskolában jóvá nem hagyott taneszközöket talált. A matematikakönyvet azért nem tudta elkoztetni, mert az nem volt ott a diákoknál. BALOGH Elemér levele Gyalóky László esperesnek. Gyalóky László esperes körleve. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 385/1924.

⁵⁶ GYALÓKAY László esperes körleve. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l., 100/1924.

tudták a megfelelő anyagi feltételeket biztosítani a fejlesztésekhez, iskoláikat átadták a község tulajdonába, és így állami iskolákká váltak.

A kibővített egyházi iskolák korántsem voltak olyan jól felszerelve, mint az állami iskolák, nem is beszélve az állami szlovák iskolákról, amelyek mindig jobb taneszközökkel voltak ellátva. A legjobb helyzetben a Szlovák Liga által létrehozott iskolák voltak. A Szlovák Ligának az volt a célja, hogy a német és magyar területeken szórványban élő szlovákoknak iskolákat és óvodákat alapítson. Ezt a feladatot a Szlovák Liga Iskolaugyi Maticája hajtotta végre. 1928-ra negyven ilyen iskola jött létre szerte a magyarlakta területeken, és ebből mintegy tíz a Felső-Csallóközben volt, Pozsony és Somorja között. Ezen iskolák létrehozásának a módszere az volt, hogy ha egy adott községben már volt négy-öt „csehszlovák” telepes, vasutas, postás, jegyző, akkor már létrehoztak számukra egy iskolát. A legtöbb helyen ezekben az iskolákban ingyen kapták a tankönyvet, ruhát, ingyen étkeztek.⁵⁷ Ezek a juttatások vonzották a szegényebb magyar családokat is, akik így próbáltak enyhíteni az anyagi terheiken. Az egyház többször felhívta az egyháztagok figyelmét arra, hogy ne küldjék ezekben az iskolákba a gyerekeiket, mert egyrészt elvész az anyanyelvi oktatás lehetősége, másrészt akkor a hitoktatást szlovákul kellene végezni. Az egyházmegye első találkozása a Szlovák Liga iskolapolitikájával Marcelházán történt. Nehézy Károly marcelházi lelkész jelentette, hogy a Slovenská Liga által Marcelházán létesített szlovák nyelvű, két tanerős állami iskolába az egyházi iskolából 21 diák lépett át, mivel a növendékeknek az átlépésért 1-1 hold földet, ingyen tankönyvet és ruhát ígértek. Az átlépett tanulók hitoktatásáról Szalay Pál marcelházi kántortanító gondoskodott. Annak ellenére, hogy szlovák nyelvű iskola volt, ráadásul a Liga hozta létre, nagy a valószínűsége, hogy a hitoktatás magyar nyelven folyt. Az egyházmegyei közgyűlés nem igazán tudott érdemlegesen foglalkozni ezzel az üggyel. Az iskolaválasztás szabadsága jogot adott arra, hogy egy tanuló bármely iskolába átléphessen. Az egyházmegyei közgyűlés azonban közölte az egyházközségek vezetőivel, hogy nyomatékosan hívják fel a gyülekezeti tagok figyelmét arra, hogy minden református szülő tekintse kötelességének azt, hogy gyermeke saját felekezeti iskolájukba járjon.⁵⁸

---

⁵⁷ POPÉLY (1998), 6-7.

⁵⁸ SOÓS Károly (1929): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1929. évi augusztus hó 27. napján tartott rendkívüli közgyűléséről* [h. n.], [k. n.]. 83.

A fentebb leírt iskolaügyi sérelmek⁵⁹ dacára folytatni kellett, illetve jobban mondva újra kellett gondolni azt a munkát, amelyet már a háború előtt is végeztek. Az iskolákba új tanítókat kellett alkalmazni, a kis iskolatörvény értelmében ki kellett bővíteni az iskolákat, megfelelő tankönyveket kellett beszerezni, valamint a hitoktatásról is gondoskodni kellett nemcsak az egyházi iskolákban, hanem az állami intézményekben is. Maga az egyházmegyei tanügyi bizottság is csak 1922-ben tudott érdemi munkát kifejtetni. Az első közgyűlésükön lényegében lefektették azokat az alapelveket, amelyek mentén a bizottság végezni fogja a munkáját. Az egyik alapelv az volt, hogy a református iskolákat az egyházhatóságok rendszeres ellenőrzésekben részesítsék, amely annyit jelentett, hogy a körfelügyelők évenként meglátogatták az iskolákat, és az észrevételeiket a tanügyi bizottság elé terjesztették.

A komáromi egyházmegye iskolaügye a 30-as években

A 30-as években az egyházmegye iskolaügyének figyelme szinte teljes egészében a tanítóképző létesítésére irányult.⁶⁰ A 30-as évek első felétől kezdve a lehető legnagyobb intenzitással folyt az egyházmegye munkálkodása ezen a téren. Ennek ellenére az egyházmegyei jegyzőkönyvekben a tanügyi bizottság a tanítóképző ügyei mellett rendszeresen foglalkozott az elemi iskolák ügyeivel is. Van azonban egy markáns különbség a 20-as és a 30-as évek jelentései között. A 30-as évek jelentéseiből hiányoznak azok a tanfelügyelőség elleni panaszok, amelyek jellemezték a 20-as évek jegyzőkönyveit. Nyilvánvalóan nem az történt, hogy a 20-as évek végére megoldódtak az egyház és a tanfelügyelőség vitái. Elképzelhető, hogy látták és tapasztalták azokat a meddő, véget nem érő és

---

⁵⁹ Az iskolaügyi sérelmekről lásd bővebben: PETHEŐ Attila (2019b): A református iskolaügyben tapasztalt sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákiában, In: Bukor József – Lévai Attila (szerk.): *11th International Conference of J. Selye University: Theological Sections*. Komárom, Univerzita J. Selyeho. 103–114.

⁶⁰ A tanítóképző történetéről egy külön tanulmány íródott. Lásd bővebben: LÉVAI Attila (2017): Versengés egy iskoláért – avagy hogyan lett Komáromé a református tanítóképző intézet a két világháború között, In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai: Theologia Reformata Transylvanica*. 62, 1. 35–45. TÖMÖSKÖZI Ferenc (2018): A Komáromi Református Koedukált Tanítóképző felállításának rövid története, In: Lévai Attila – Kováts-Németh Mária: *A magyarság megtartó ereje a Kárpát-medencében*. Győr, Palatia Nyomda és Kiadó. 105–131.

értelmetlen vitákat, amelyeket nem tudtak megoldani, vagy a tanfelügyelőség önkénye hozott döntést, és így nem látták értelmét, hogy határozathozatal céljából felterjesszék a problémákat az egyházmegye üléseire. Másrészt a 30-as években a politikai változások is hozzájárultak ahhoz, hogy az iskolaügyi problémák határozottabban előtérbe kerültek. Az 1935-ös választások után, mikor a közös listával induló magyar pártok sikeresen szerepeltek, az új nemzetgyűlésnek foglalkoznia kellett a magyar kisebbséggel. Államfőválasztás is ekkor volt, és Beneš mint elnökaspiráns kezdett tárgyalásokat a magyar pártokkal. Az állami szervek ezekben az években már nem léphettek fel azokkal az eszközökkel, amelyeket a 20-as években még használtak.⁶¹ Így a református egyházi iskolák elleni intézkedések vagy finomodtak, engedékenyebbek lettek, vagy megszűntek. A jegyzőkönyvekbe így előtérbe kerültek azok az ügyek, amelyeket a gyülekezetek és az egyházmegye a tanfelügyelőség beleszólása nélkül meg tudott oldani. A feljegyzések is az egyes iskolakörök ellenőrzésekor tapasztalt dolgokat írják le két-három mondatban. Egy-egy gyülekezet akkor kap helyet, ha megdicsérik vagy megintik a tanítóját. Ezenfelül közlik a felmerült hiányosságokat, és felszólítják az adott egyházközséget, hogy pótolják a hiányt. Azt azért hozzá kell tenni, hogy a Szlovenszkói Dunáninenni Egyházkerület és ezzel a komáromi egyházmegye volt a legjobb gazdasági helyzetben, így nem voltak olyan súlyosak azok az iskolaügyi problémák, amelyek a többi egyházkerületet és egyházmegyét érintették. A kis iskolatörvény értelmében tovább folyt az új iskolák, épületek építése. 1931-ben új iskolák nyíltak Vágfarkasdon három új tanerővel, Negyeden a hatodik, Nemesócsán a negyedik tanerő lett alkalmazva. Így az iskolák száma az új iskolákkal és tanerőkkel 102-re emelkedett.⁶²

A 30-as években jelentkezik először, vagyis ekkor van az első beszámoló arról, hogy a szlovák nyelvű állami iskolában csak szlovák nyelven lehet a hittant oktatni. Sedivy László jelentése alapján az érsekújvári szlovák elemi és polgári iskolákban csak úgy engedélyezték a hittanoktatást, ha azt szlovákul tették. Az egyházmegye javaslatára a hittantanítást átköltöztette az egyházközség által fenntartott épületbe, ahol ilyen módon nem volt probléma a magyar nyelv használata.⁶³ Alistálon a Szlovák Liga által 1922-

---

⁶¹ POPÉLY (1998), 51–53.

⁶² SOÓS Károly (1931): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1931. évi augusztus hó 28. napján tartott rendes közgyűléséről*. Komárno [k. n.]. 37.

⁶³ I. m. 75.

ben létrehozott iskolában a 10 református tanuló hitoktatása nehézkesen ment, mert ahogyan azt a hitoktató lelkész tapasztalta, a gyerekek már sem írni, sem olvasni nem tudtak magyarul. Hasonló eset fordult elő Alsószőlősen is.⁶⁴

Az egyházmegyében a kis iskolatörvényben megfogalmazott törvényi elvárásoknak két gyülekezet nem tudott eleget tenni, így ezekben a gyülekezetekben megszűnt a felekezeti elemi iskola, és a tanulókat átvette a községi iskola. Az egyik gyülekezet a csilizradványi volt, amely három intést kapott a tanügyi hivataltól, hogy az egyházközség építsen új iskolát. Új iskolát azonban már évekkal azelőtt sem tudott építeni, ráadásul új tanítói állást is kellett volna szerveznie, ugyanis 86 tanköteles gyermek volt, és már két éve sem kántoruk, sem tanítójuk nem volt. Az állami tanfelügyelőség a községet bízta meg az iskola építésével, amit el is vállalt.⁶⁵ 1933-ban a presbitérium eldöntötte, hogy a második tanítói állásról és a második tanterem felépítéséről gondoskodni fog, amit meg is tett. A presbitérium kimondta ezeket a határozatokat, ám nem vette figyelembe az egyház anyagi helyzetét, nem készített tervezetet arról, hogy az adóssággal és fejlesztéssel járó költségeket hogyan fogja fedezni. Az iskola ügye úgy megingatta az egyházközséget, hogy voltak olyanok, akik kiléptek az egyházközség kötelékéből, mert nem akarták fizetni az így megemelt egyházi adót. 1935 januárjában, amikor a tanfelügyelőség felszólítására az új iskolaépület kijelöléséről volt szó, közölték a tanfelügyelők az esperesi hivatallal, hogy új tantermet nem építenek, az iskola fenntartásáról készek lemondani. Az esperesi hivatalhoz 1935 februárjában az egyházközségből 73 egyháztag egy beadványt intézett, „melyben hivatkozva a nagy terhekre, az egyház eladósodottságára, tiltakoznak az új felekezeti iskola építése ellen, követelik a községi iskolát, sőt a lelkési díjlevél megváltoztatása mellett is kardoskodnak.”⁶⁶ A presbitérium 1935. július 7-én tartott gyűlésében kimondta, hogy az iskolájukat az egyház súlyos megterhelései miatt tovább fenntartani nem képes, iskolája fenntartásáról 1935. augusztus 31-ével lemondott, s a rákövetkező 1935/36-os tanévre vonatkozólag semmilyen fizetési kötelezettséget az egyház magára nem vállalt iskolája fenntartását illetően. Az egyházmegyei közgyűlés úgy döntött, hogy addig, amíg az iskolát a község ténylegesen át nem veszi, az egyházközség köteles a tanulók tanításáról gondoskodni, és a tanítók díjlevél szerinti

---

⁶⁴ I. m. 32.

⁶⁵ I. m. 32.

⁶⁶ CSEKES Béla (1935): *Jegyzőkönyv a komáromi református egyházmegye 1935. évi szeptember hó 5-ik napján Rév-Komáromban tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi Egyházmegye, Komárom [k. n.]. 33.

fizetését megadni.⁶⁷ A benkepatonyi leányegyház átadta iskoláját a községnek. Iskolai vagyont nem adtak át, de míg az új iskola el nem készült, a község haszonbért fizetett az egyháznak az épület és ingóságok használatáért. Szerződésben biztosította magának az egyház azt a jogot, hogy az egyik tanítói állásra mindenkor csak az egyház presbitériuma által jelölt személy volt választható.⁶⁸

A komáromi egyházmegye iskolatörténete igen sokrétű, és azok az elemek lettek kiemelve, amelyek a legfontosabb alapelemek voltak. Az állami beavatkozás az egyházi intézmények működésébe olyan helyzetekbe hozta a gyülekezeteket és az egyházat, amelyeket sokszor képtelenség volt megoldani. Az állam lényegében azonnali változásokat követelt az oktatás teljes területén, ám erre anyagi fedezetet már nem biztosított. Az Egyetemes Egyház és a gyülekezetek viszont mindezek mellett minden tőle telhetőt megtett, hogy megfeleljen az állami elvárásoknak. A túlbuzgó és bürokrata tanfelügyelők kiszámíthatatlan viselkedése folyamatos létbizonytalanságban tartotta a tanítói közösséget. Az egyházat és a tanítókat ért sérelmekkel külön tanulmányokban lehet foglalkozni, mert nem volt olyan gyülekezet, amely ne lett volna érintett az iskolai sérelmek terén. Ezek az állapotok a 30-as években javultak ugyan, de nem tűntek el végleg. Ennek az évtizednek a legjelentősebb eredménye a komáromi koedukált tanítóképző lett, amely, noha rövid ideig működött, mégis az egyik legnagyobb eredménye a szlovákiai református egyház iskolatörténetének.

Mellékletek

1. melléklet: *A szlovákiai magyar iskolák tankerületenkénti beosztása*⁶⁹

Tankerület	Tanfelügyelő	Ref. elemi iskola	Tanerő
Pozsony (város)	Ludovít Illek		
Pozsony (Ligetfalu)	František Jozka		
Pozsony III	Ignác Gašparik	4	9
Csap	Michal Kuchárik	25	36
Galánta	Július Matis	5	21
Komárom	Eduard Markovič	19	42

⁶⁷ I. m. 33–34.

⁶⁸ CSEKES (é. n.), 51.

⁶⁹ CSICSAY Alajos (2002): *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum. 55–62.

Kassa I	Peter Marendiak	4	6
Kassa II	Martin Oríšek	8	13
Léva	Samuel Hruz	32	48
Losonc	Michal Sekej	1	1
Nagymihály	Michal Dzurek	4	5
Kékkő	Michal Balažovič		
Nyitra	Matej Miškóci		
Érsekújvár I	Karol Točík	11	22
Érsekújvár II	František Vožíšek	12	27
Eperjes	Ludovít Hrnčiar		
Nagyőrce	Michal Pleško	18	21
Rimaszombat	Ján Uram	28	38
Rozsnyó	Roman Budovič	13	20
Ipolyság	Jozef Paulovič		
Töketerebes	Matej Subuly	11	14
Aranyosmarót	Jozef Ozábal	2	2
Kárpátaljai iskolák beosztása ⁷⁰			
Beregszász		20	29
Munkács		4	7
Nagyszőlős		14	24
Técső		3	9
Ungvár		7	8

⁷⁰ A felosztás pontatlan, ám azért került közlésre, mert ez a beosztás tartalmazza a tankerületenkénti református elemi iskolákat. Gabóda Béla tanulmányában a következő tanfelügyelőségek és tanfelügyelők szerepelnek: Beregszász, tanfelügyelő: 1920-tól Husznaj Gyula, 1930-tól Ivaskovics Mihály; Huszt, tanfelügyelő: 1922-től Guljanics Mihály, 1930-tól Kiricsenko Szemen; Ilosva, tanfelügyelő: 1934-ig Luták László, 1935-től Petrasko András; Munkács, tanfelügyelő: 1926-ig Markovics Emanuel, 1926-tól Vaskó Iván; Rahó, tanfelügyelő: 1934-ig Skerpisek Vladimir, 1935-től Kohán Vaszil; Oroszveg (ma Munkácshoz tartozik), tanfelügyelő: 1934-ig Antalovszki Vaszil, 1934-től Barcsij Vaszil; Nagyszőlős, tanfelügyelő: Bartos Adolf; Szolyva, tanfelügyelő: 1928-tól Pallag Iván, 1936-tól Mikita Mihály; Técső, tanfelügyelő: 1933-ig Márkus Sándor, 1933-tól Maskarinec Vaszil; Ungvár, tanfelügyelő: 1937-ig Fedor Stepán, 1937-től Luták Ferenc; Nagy-Berezna, tanfelügyelő: 1935-ig Ondrej Vladimir, 1935-től Tóth Ondrej; Ökörmező, tanfelügyelő: 1934-ig Pazuhánics György, 1934-től Surmai Stefán. GABÓDA (2003), 23–24. 36. Lásd még: CSICSAY Alajos (2002): Iskolatörténet. Dunaszerdahely, Liliium Aurum. 55–62.

2. melléklet: A Komáromi Református Egyházmegyéhez tartozó református iskolák tankerületenkénti beosztása⁷¹

Pozsony III. tankerület	
Hodos	50 könyv a tanítói könyvtárban, ⁷² vöröskeresztes csoport, akció, ⁷³ Czirok Dezső tanf., ⁷⁴ Czirok Dezsóné, Demény Teréz, Farkas Etelka tanfolyam, Pánczél Lajos tanfolyam, dalegylet.
Jóka	30, akció, Gálffy Béla egylet. ⁷⁵
Diósförgepatony	127, Benesch János dalegylet, műkedvelő. ⁷⁶
Réte	57, Kalicza Sándor egylet, Szabó Krisztina vallásos kör, ⁷⁷ dalegylet, egylet.
Galántai tanfelügyelőség	
Deáki	Ivány Ferenc, Takáts Ilona
Farkasd	160, vöröskeresztes csoport, akció, Bendi Anna, Cibor Ibolya, Méry Ilona, Milené Osztényi Sarolta előadás, ⁷⁸ műkedvelő, Mile Dániel könyvtáros ⁷⁹ előadás, tanfolyam, tanonciskola, Nagy Benjámin, Nagy Ida, Nagy Júlia, Osztényi József igazgató, dalegylet, szöv., ⁸⁰ előadás, irodalmi tevékenység, egylet.
Negyed	Atkár Gyula, Atkár Mária, Erdélyi Ilona, Lénárt Ilona, Kovács Alajos igazgató, Osztényi Leander.

⁷¹ SZERÉNYI Ferdinánd (1934): *A csehszlovákiai magyar tanítók almanachja*. Bratislava, Učiteľské nakladateľstvo. 244–274.

⁷² A község neve után megadott szám jelenti a tanítói könyvtár kötetszámát.

⁷³ Az iskolában működő tej-, levesosztó, felruházási vagy egyéb akció.

⁷⁴ Az illető tanár tanfolyamokat is tartott.

⁷⁵ Különböző egyletek tagja, úgymint: közművelődési, legényegylet.

⁷⁶ Műkedvelő előadásokat rendezett.

⁷⁷ Vallásos köröket vezetett. Belmissziós körök, nőegylet, ifjúsági egyesület, nőegylet.

⁷⁸ Előadásokat rendezett a népművelés keretében.

⁷⁹ Az adott község könyvtárosa.

⁸⁰ A szövetkezeti életben is részt vett.

Magyarsók	110, vöröskeresztes csoport, akció, Fehér Júlia műkedvelő, tanfolyam, Szalay Pál igazgató tanfolyam, műkedvelő, zenekar, újságírói munka.
Zsigárd	56, vöröskeresztes csoport, akció, Soósné Papp Etelka, Szócs Kálmán előadás.
Komáromi tanfelügyelőség	
Apácaszakállas	92, vöröskeresztes csoport, Pethes Béla dalegylet, tanfolyam, újságírói munka, Pethes Ilona előadás
Bögellő	Vöröskeresztes csoport, Schmidt Tivadar, Schmidt Piroska.
Csicsó	36, akció, Kapitány Gyula dalegylet, tűz., ⁸¹ műkedvelő, Kapitányné Nagy Margit.
Csilizradvány	30, Nagy Lajos tanfolyam, dalegylet.
Alistál	170, vöröskeresztes csoport, akció, özv. Bodáné Kosár Lenke egyesület, műkedvelő, özv. Martsáné Kiss Júlia, Nagy Gábor igazgató, dalegylet, műkedvelő, szöv., vallásos kör.
Ekecs	40, vöröskeresztes csoport, Iván Károly dalegylet, előadás, műkedvelő, festő, Koroknay Emília előadás, tanfolyam, vallásos kör, egyesület, újságírói munka.
Ekel	60, vöröskeresztes csoport, Argay Teréz, Nagy István szöv., tűz, politika, ⁸² krónika, ⁸³ dalegylet, műkedvelő, tanfolyam.
Felsőgellér	42, vöröskeresztes csoport, akció, Kemenszky Aranka műkedvelő, előadás, egyesület, vasárnapi iskola, Szelbe Géza szöv., dalegylet, tűz., egyesület.

⁸¹ A tűzoltóság szervezetében vett részt.

⁸² Részt vett a község, a járás politikai életében.

⁸³ A község krónikása volt.

Kamocsa	158, akció, Benkó Béla dalegylet, szöv., műkedvelő, Benkóné Narancsik Ilona egylet, vallásos kör, Dechy Sándor egylet, Horváth Karolin vallásos kör, műkedvelő.
Kolozsnéma	21, vöröskeresztes csoport, Tóth Mihály szöv., tűz., politika.
Kulcsod	Tamássy István.
Megyerics	130, vöröskeresztes csoport, akció, Czirók Aranka, Végh Ferenc dalegylet, könyvtáros, krónika, műkedvelő, egylet.
Padány	64, vöröskeresztes csoport, akció, Bajkay Dezső előadás, vallásos kör, szavaló kórus, Zéman Irén előadás, műkedvelő, vallásos kör.
Patas	10, vöröskeresztes csoport, akció, Gaál Dezső igazgató, szöv., dalegylet, műkedvelő, előadás, tűz., Szekeres Erzsébet előadás, műkedvelő.
Szap	45, akció, Szekeres Emília előadás, dalegylet
Turiszakállás	80, vöröskeresztes csoport, Farkas Béla dalegylet, műkedvelő, tanfolyam, Véghné Eleonóra, Véghné Nagy Lenke vallásos kör, műkedvelő, előadás.
Nagymad	70, Tóthné Prikopa Adél vallásos kör, műkedvelő, mesedélutánok, újságírói munka.
Nagymegyer	32, vöröskeresztes csoport, akció, Bary Ida egylet, Keszegh János igazgató, műkedvelő, előadás, Márton Gyula gazd., ⁸⁴ irodalmi tevékenység, Vargáné Körös Ida egylet.
Nemesócsa	100, vöröskeresztes csoport, akció, Bajcsy Irén, Györy Móric, Nagy Vilmos sport, egyet, Végh Ilona, Végh Jenő igazgató, dalegylet, műkedvelő, szöv., tűz., könyvtáros, krónikás, irodalmi tevékenység.

⁸⁴ Gazdasági iskolát, tanfolyamot vezetett.

Érsekújvári tanfelügyelőség I, II	
Ímely	19, Osztényi József igazgató.
Izsa	Papp Béla, Bőjthe János nyugdíjazva
Marcelháza	68, vöröskeresztes csoport, akció, Szűcs Károly igazgató, szöv., újságírói munka, irodalmi tevékenység, Zsemlye Berta műkedvelő, mesedélután, előadás.
Martos	38, Joó Endre egy., Osztényi Benő igazgató, gazd., tűz., egyesület, Vecseyné Takáts Olga a házi iparművészet irányítója.
Bátorkeszi	40, akció, szülői szövetség, iskolaköztség, Lelkesné Nagy Ilonka műkedvelő, egyesület, vásárnapos iskola, Üttő Irén, Üttő Károly dalegylet.
Búcs	73, vöröskeresztes csoport, akció, Kerekes Béla szöv., tűz., krónika, Kerekesné Cseh Karolin, Nagy Lajos igazgató, dalegylet, műkedvelő, politika, előadás.
Dunamocs	67, vöröskeresztes csoport, akció, Bíró Camilló dalegylet, tűz., műkedvelő, Fekets Ella ig., műkedvelő, előadás, tanfolyam, Kornó Ilona műkedvelő, előadás, tanfolyam, Fekets László szöv., dalegylet, egyesület [nyugdíjazva].
Kisújfalu	55, vöröskeresztes csoport, akció, Mokok Margit, Tóth István dalegylet, tűz., egyesület, előadás, újságírói munka.
Perbete	34, vöröskeresztes csoport, akció, Nagy Lajos szöv., Pappné Földes Júlia műkedvelő, Udvardy Gyula dalegylet, egyesület, tűz.
Dunaradvány	Ördögh János
Komáromszentpéter	54, vöröskeresztes csoport, akció, Szabó Dénes tűz., vallásos kör, Szabóné Kőrös Júlia.

3. melléklet: Fekets Sándor 1923-as iskolaköri és körfelügyelői beosztása⁸⁵

Iskolakörök	Körfelügyelő
1. Kör: Benkepatony, Mad, Hodos, Somorja.	Vargha Károly jókai lelkész, körtanítói poszt üres.
2. Kör: Csilizradvány, Kulcsod, Szap, Patas, Padány, Bögellő, Alistál.	Kóczán Mór csilizradványi lelkész, körtanítói poszt üres.
3. kör: Ekel, Nemesócsa, Csicsó, Kolozsnéma.	Galambos János apáczszakállasi lelkész, Pázmány Dénes lakszakállasi tanító.
4. kör: Apáczszakállas, Ekecs, Lakszakállas, Felsőgellér, Nagymegyér.	Czike János tanyi lelkész, Pethes Béla apáczszakállasi tanító.
5. kör: Megyerics, Csallóközarányos, Komárom.	Tóth Kálmán nagykeszi lelkész, Mészáros Dénes nemesócsai tanító.
6. kör: Farkasd, Kamocsa, Zsigárd.	Sándor Benő negyedi lelkész, Kovács Alajos negyedi tanító.
7. kör: Réte, Jóka, Deáki, Magyarsók, Negyed.	Rác Elemér magyarsóki lelkész, Kurucz István kamocsai tanító.
8. kör: Marcelháza, Hetény, Izsa, Komáromszentpéter, Ímely, Martos.	Puskás Lajos martosi lelkész, Beke Gyula hetényi tanító.
9. kör: Búcs, Dunaradvány, Kisújfalu, Bátorkeszi, Dunamocs.	lelkészi hely üres.
10. kör: Madar, Csúz, Komáromcsehi, Perbete, Udvard.	Csiba Imre

⁸⁵ Fekets Sándor levele Vargha Sándor esperesnek. 1923. április. 14. SZRKE KL Komárom, KEL, e.l.

4. melléklet: *Sándor Benő egyházmegyei tanácsbíró, lelkész 1924. évi iskolaköri és körfelügyelői beosztása*⁸⁶

Iskolakörök	Körfelügyelő
1. Kör: Benkepatony, Diósförgepatony, Hodos, Dunaszerdahely, Somorja, Pozsony.	Martsa Sándor, Boda Domokos.
2. Kör: Csilizradvány, Kulcsod, Szap, Csilizpatas, Izsap.	Tóth Zsigmond, Czirok Dezső.
3. kör: Alistál, Mad, Padány, Bögellő, Nagymegyer.	Kóczán Mór, Pázmány Dénes.
4. kör: Ekel, Nemesócsa, Tany, Csicsó, Kolozsnéma.	Galambos János, Pethes Béla.
5. kör: Apáczszakállas, Ekecs, Lakszakállas, Felsőgellér, Bogyarét.	Czike János, Mészáros Dénes.
6. kör: Nagykeszi, Megyeracs, Aranyos, Őrsújfalu, Komárom.	Tóth Kálmán, Tóth Mihály.
7. kör: Farkasd, Kamocsa, Magyarsók.	Sándor Benő; Kovács Alajos.
8. kör: Réte, Jóka, Deáki, Negyed, Zsigárd.	Rác Elemér, Kurucz István.
9. kör: Alsószöllős, Kismánya Komáromcsehi, Csúz, Perbete, Udvard.	Földes Lajos, Ütő Károly.
10. kör: Ímely, Martos, Ógyalla, Érsekújvár, Nyitra.	Csekes Béla, Beke Gyula.
11. kör: Marcelháza, Hetény, Izsa, Búcs, Szentpéter.	Mokos Kálmán, Nagy Lajos.
12. kör: Madar, Bátorkeszi, Kisújfalu, Mocs, Dunaradvány.	Soós Károly, Zsemlye Péter.

⁸⁶ SOÓS Károly (1924): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1924. évi augusztus hó 28. napján tartott rendes közgyűléséről.* Párkány [k. n.]. 26.

5. melléklet: Az 1933. évi iskolaköri és körfelügyelői beosztás⁸⁷

Iskolakörök	Körfelügyelő
1. kör: Hodos, Diósförgepatony, Benkepatony, Pozsony, Somorja.	Parais Árpád lelkész és Czírok Dezső tanító.
2. kör: Kulcsod, Csilizradvány, Csilizpatas, Izsap, Szap.	Tóth Zsigmond lelkész és Iván Károly tanító.
3. kör: Alistál, Padány, Bögellő, Mad, Nagymegyer.	Kóczán Mór lelkész és Végh Ferenc tanító.
4. kör: Ekel, Kolozsónéma, Csicsó, Nemesócsa, Tany.	Kiss János lelkész és Szelle Géza tanító.
5. kör: Apácaszakállas, Ekecs, Lakszakállas, Felsőgellér, Bogya, Bogyarét.	Gáspár József lelkész és Végh Jenő tanító.
6. kör: Megyercs, Kamocsa, Nagykeszi, Aranyos, Komárom, Örsújfalú.	Tóth Kálmán lelkész, Tóth Mihály tanító.
7. kör: Vágfarkasd, Magyarsók, Zsigárd.	Czírok József lelkész, Iván Ferenc tanító.
8. kör: Réte, Jóka, Deáki, Negyed.	Kalitza László lelkész és Osztényi József tanító.
9. kör: Perbete, Udvard, Csúz, Komáromcsehi.	Lelkes Ferenc lelkész és Ütő Károly tanító.
10. kör: Búcs, Marcelháza, Hetény, Izsa.	Zsemlye Lajos lelkész és Nagy Lajos tanító.
11. kör: Martos, Ímely, Komáromszentpéter.	Galambos János lelkész, Nemcsik Béla tanító.
12. kör: Madar, Dunaradvány, Dunamocs, Bátorkeszi, Kisújfalú.	Dukon Béla lelkész és Győrffy Lajos tanító.
13. kör: Érsekújvár, Nyitra, Kismánya, Alsószőlős.	Új kör.

⁸⁷ CSEKES Béla (é. n.) *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1933. évi május 4.-én tartott rendkívüli és 1933. évi szeptember 12-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.* Komárno [k. n.]. 54–55.

6. melléklet: Az 1934. évi iskolaköri és körfelügyelői beosztás⁸⁸

Iskolakörök	Körfelügyelő
1. kör: Diósförgepatony, Benkepatony, Pozsony és Mad.	Parais Árpád lelkész és Czirok Dezső tanító.
2. kör: Kulcsod, Csilizradvány, Csilizpatas, Izsap, Szap.	Tóth Zsigmond lelkész és Iván Károly tanító.
3. kör: Hodos, Dunaszerdahely, Somorja, Alistál, Padány, Bögellő, Nagymegyer.	Kóczán Mór lelkész és Végh Ferenc tanító.
4. kör: Nagykeszi, Ekel, Nemesócsa, Tany, Csicsó, Kolozsnéma.	Kiss János lelkész és Szele Géza tanító.
5. kör: Apácaszakállas, Ekecs, Lakszakállas, Felsőgellér, Bogya, Bogyarét.	Gáspár József lelkész és Végh Jenő tanító.
6. kör: Komárom, Őrsújfalu, Kavapuszta, Csallókőzaranyos, Megyeracs, Kamocsa, Cserhát puszta.	Tóth Kálmán lelkész, Tóth Mihály tanító.
7. kör: Farkasd, Negyed, Zsigárd.	Rác Jenő lelkész és Iván Ferenc tanító.
8. kör: Réte, Szenc, Jóka, Deáki, Magyarsók.	Kalitza László lelkész és Osztyényi József tanító.
9. kör: Perbete, Udvard, Csúz, Komáromcsehi.	Lelkes Ferenc lelkész és Ütő Károly tanító.
10. kör: Búcs, Marcellháza, Komáromszentpéter, Izsa.	Zsemlye Lajos lelkész és Nagy Lajos tanító.
11. kör: Martos, Ímely, Madar, Ógyalla.	Galambos János lelkész, Nemcsik Béla tanító.
12. kör: Dunaradvány, Dunamocs, Bátorkeszi, Kisújfalu, Hetény.	Dukon Béla lelkész és Györffy Lajos tanító.
13. kör: Érsekújvár, Nyitra, Handlova, Kismánya, Alsószőlős.	Czibor József lelkész és Tóth István tanító.

⁸⁸ CSEKES Béla (1934): *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1934 október 4-én tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi egyházmegye, Komárom [k. n.]. 32–33.

7. melléklet: Az 1936. évi iskolaköri és körfelügyelői beosztás⁸⁹

Iskolakörök	Körfelügyelő
1. kör: Komárom, Aranyos, Cserhát, Megyerics, Órsújfalu, Ekel, Nagykeszi, Nemesócsa, Tany, Kamocsa Kavapuszta.	Erdélyi Pál, Tóth Mihály.
2. kör: Felsőgellér, Bogya, Bogyarét, Lak, Ekecs, Apácaszakállas, Nagymegyer, Izsap, Csicsó, Kulcsod, Kolozsnéma.	Kiss János, Végh Jenő.
3. kör: Szap, Csilizradvány, Csilizpatas, Alistál, Mad, Padány, Nemeshodos, Dunaszerdahely, Diósförgepatony, Benkepatony.	Parais Árpád, Szelte Géza.
4. kör: Hetény, Izsa, Ógyalla, Martos, Ímely, Marcelháza.	Kalitza László, Nagy Lajos.
5. kör: Komáromszentpéter, Dunaradvány, Dunamocs, Madar, Búcs, Bátorkeszi, Perbete.	Zsemlye Lajos, Nemcsik Béla.
6. kör: Kisújfalu, Párkány, Udvard, Csúz, Csehi, Nyitra és szórványai, Érsekújvár, Alsószöllős, Kismánya.	Tárnok Gyula, Győrffy Lajos.
7. kör: Vágfarkasd, Negyed, Zsigárd, Magyarsók, Deáki.	Lelkes Ferenc, Schmidt Tivadar.
8. kör: Réte, Jóka, Somorja, Pozsony. És ezen gyülekezetek szórványai.	Végh Kálmán, Iván Károly.

⁸⁹ CSEKES Béla (1936): *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1936 augusztus 27-én tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi egyházmegye, Komárom [k. n.]. 60–61.

Felhasznált irodalom

- Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Irodája mellett működő Központi Levéltár, Komáromi Egyházmegyei Levéltár, esperesi levelezés.
- Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára. Felvidéki Református Egyház iratai (1920–1938).
- CSEKES Béla (é. n.) *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1933. évi május 4-én tartott rendkívüli és 1933. évi szeptember 12-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve*. Komárno [k. n.].
- (1934): *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1934 október 4-én tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi egyházmegye, Komárom [k. n.].
- (1935): *Jegyzőkönyv a komáromi református egyházmegye 1935. évi szeptember hó 5-ik napján Rév-Komáromban tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi Egyházmegye, Komárom [k. n.].
- (1938): *A Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1938 december 21-én tartott rendes közgyűléséről*. Komáromi egyházmegye, Komárom [k. n.].
- CSICSAY Alajos (2002): *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- CSOMÁR Zoltán (1940): *A Csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története 1918–1938*. Ungvár [k. n.].
- GABÓDA Béla (2003): Kisebbségi iskolaügy Kárpátalján a Csehszlovák Köztársaság idején (1919–1938), In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 1.
- GABZDILOVÁ, Soňa (2014): *Školský systém na Slovensku v medzivojnovej Československej republike (1918–1938)*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 26.
https://www.upjs.sk/public/media/5596/Skolsky_system_na_Slovensku_Gabzdilova.pdf
(utolsó megtekintés dátuma: 2021. Július 31.).
- GYALÓKAY László (1922): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1922. évi augusztus hó 24-ik napján tartott rendes évi közgyűléséről*. Galánta.
- (1924): *Jegyzőkönyv a Dunántúli református egyházkerület 1924. évi november hó 10-én Rév-Komáromban tartott rendes üléséről*. Dunántúli Református Egyházkerület [k. n.].
- LÉVAI Attila (2017): Versengés egy iskoláért – avagy hogyan lett Komáromé a református tanítóképző intézet a két világháború között, In: *Studia Universitatis Babeş–Bolyai: Theologia Reformata Transylvaniae*. 62, 1.
- PETHEŐ Attila (2019a): Magyar református oktatásügy helyzete a Trianon utáni Csehszlovákiában, In: *Historia Ecclesiastica: časopis pre dejiny cirkvi a náboženstiev v Strednej Európe*. 10, 2.
- (2019b): A református iskolaügyben tapasztalt sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákiában, In: BUKOR József – LÉVAI Attila (szerk.): *11. International Conference of J. Selye University: Theological Sections*. Komárno, Univerzita J. Selyeho.

- POPÉLY Gyula (1993): A felvidéki magyar oktatásügy helyzete 1918–1945, In: *Kalligram*. II., 12.
(1998): A magyar iskolaügy kálváriája (Cseh)Szlovákiában 1918–1945, In: Tóth László – Filep Tamás Gusztáv (szerk.): *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. II. Oktatásügy, közművelődés, sajtó, rádió, televízió*. Budapest, Ister Kiadó.
- SOMOGYI Alfréd (2006): *Törvénykezések és iskoláztatás a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyházban*. Diplomadolgozat. Komárom, Selye János Egyetem.
- SOÓS Károly (1924): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1924. évi augusztus hó 28. napján tartott rendes közgyűléséről*. Párkány [k. n.].
(1925): *Jegyzőkönyv a komáromi ref. Egyházmegye 1925 augusztus 25-én tartott rendes évi közgyűléséről*. Komárom [k. n.].
(1928): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1928. évi április hó 17. napján tartott rendes közgyűléséről*. Komárno [k. n.].
(1929): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1929. évi augusztus hó 27. napján tartott rendkívüli közgyűléséről* [k. n.].
(1930): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1930. évi augusztus hó 26. napján tartott rendkívüli közgyűléséről*. Komárom [k. n.].
(1931): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye Révkomáromban 1931. évi augusztus hó 28. napján tartott rendes közgyűléséről*. Komárno [k. n.].
- SZERÉNYI Ferdinánd (1934): *A csehszlovákiai magyar tanítók almanachja*. Bratislava, Učiteľské nakladateľstvo.
- TÖMÖSKÖZI Ferenc (2018): A Komáromi Református Koedukált Tanítóképző felállításának rövid története, In: Lévai Attila – Kováts-Németh Mária: *A magyarság megtartó ereje a Kárpát-medencében*. Győr, Palatia Nyomda és Kiadó.
- VARGHA Sándor (1923): *Jegyzőkönyv a Komáromi Református Egyházmegye 1920. október 26-án, 1921. január 26-án és 1921. november 29-én tartott gyűléseiről*. Komárom [k. n.].
- *** <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=86800038.TV&targetdate=&printTitle=1868.+%C3%A9vi+XXXVIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).
- *** <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=89100015.TV&targetdate=&printTitle=1891.+%C3%A9vi+XV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).
- *** <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87900018.TV&targetdate=&printTitle=1879.+%C3%A9vi+XVIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó megtekintés dátuma: 2021. július 31.).